

УДК 338.43:332.14**JEL Classification O18****Сава А.П.**

*д-р. екон. наук, старший науковий співробітник
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН
м. Тернопіль, Україна*

E-mail: *andriy_sava@ukr.net***Ільїн В.Ю.**

*д-р. екон. наук, професор кафедри бухгалтерського обліку
Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

E-mail: *villin2015@gmail.com***Роздимаха С.М.***аспірант*

*ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІМПЕРИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Анотація

Метою дослідження є обґрунтувати методичний інструментарій з інтегральної оцінки розвитку сільських територій за економічною, соціальною та екологічною складовою та визначити рівень розвитку сільських територій.

З цією метою автором проаналізовано існуючі методичні підходи до вивчення соціально-економічних процесів у сільських територіях; обґрунтовано наукові методи та сформовано систему критеріїв, індикаторів та показників з оцінки розвитку сільських територій.

Оцінка стану сільських територій структурно передбачає аналіз її організаційного становлення, розвитку підприємництва як економічного базису, об'єктів соціальної інфраструктури, раціонального використання природних ресурсів. Здійснено комплексну оцінку стану, розвитку сільських територій, що забезпечить виявлення та доведення сталого взаємозв'язку між темпами економічного зростання, рівнем розвитку соціуму та належним станом природокористування. На основі цього запропоновано ефективний механізм реалізації управлінських рішень з досягнення заданих параметрів розвитку.

Ключові слова: *методологія дослідження, оцінка, інтегральний індекс, сільські території, збалансований розвиток.*

Вступ. У теорії економічної науки та на практиці емпіричних досліджень існує значна кількість методів оцінки економічних, соціальних та екологічних процесів у суспільстві чи території. Загалом оцінка визначається як уявлення про цінність, рівень або значення показника, що вивчається. Вона слугує передумовою визначення причин виникнення існуючого стану, можливих наслідків збереження тенденцій та застосування інструментів механізму управління розвитком сільських територій. При цьому, важливим аспектом отримання результатів залишається підбір методів оцінки.

Вважаємо, що застосування адекватних методологічних підходів з дослідження розвитку сільських територій дозволить визначити напрями використання методик вивчення стану та еволюції соціально-економічних процесів, визначити послідовність стадій емпіричної складової дослідження.

Оцінка стану сільських територій в свою чергу має передбачати аналіз її організаційного становлення, розвитку підприємництва як економічного базису, об'єктів соціальної інфраструктури, раціонального використання природних ресурсів та запропонувати ефективний механізм реалізації управлінських рішень з досягнення заданих параметрів розвитку [2, 3, 5, 6].

Зважаючи на це, доцільним є використання комплексної методології, що охоплює всі складові розвитку сільських територій, які залежать від всеохоплюючих процесів та явищ в економіці та політиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні підходи з вивчення збалансованого розвитку загалом, особливостей соціально-економічного становлення сільських територій висвітлено у працях багатьох вчених-економістів. Достатньо глибоко концептуальні засади, стратегічні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій досліджували такі економісти-аграрії, як М.О.Барановський [1], О.М.Булавка, І.В.Гончаренко, М.І.Долішній, О.В. Заставецька, В.К. Збарський, А.В.Лісовий [4], М.Ф.Кропивко, М.Й.Малік, О.І.Павлов [6], І.В.Прокопа, О.Л.Попова [7], В.А.Пулім, П.Т.Саблук, О.П. Славкова, М.Г.Саєнко [10], Т.М. Талавиря, В. Я. Унгурян [11], В.В.Юрчишин та ін.

Проте, ще залишаються мало висвітленими та несистематизованими основні методологічні засади інтегральної оцінки збалансованого розвитку сільських територій.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні методологічних засад механізму інтегральної оцінки та проведенні аналізу рівня збалансованого розвитку сільських територій.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугують теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань теоретико-методологічного забезпечення оцінки та обґрунтування розвитку сільських територій.

Результати. Загалом методика оцінки рівня розвитку сільських територій полягає у застосуванні економічної моделі, що ґрунтується на методичному інструментарії теорії нечітких множин [7; 8].

Відповідно пропонується наступний алгоритм структуризації математичної моделі ефективності функціонування сільської території з визначенням параметрів (критеріїв) у вигляді нечітких множин.

Нехай G – лінгвістична змінна, що визначає рівень розвитку сільської території. Зазначимо, що значення змінної G залежить від економічних, соціальних та екологічних факторів. Цю залежність можна описати наступною формулою:

$$G = f(X, Y, Z), \quad (1)$$

де X – сукупність економічних факторів; Y – сукупність соціальних факторів; Z – сукупність екологічних факторів.

Зазначені фактори у запропонованому алгоритмі оцінки стану і розвитку сільських територій відповідають трьом блокам критеріїв відбору найбільш вагомих індикаторів і доцільних показників наукового дослідження із заданої тематики.

Змінна X , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції та враховує ряд показників:

$$X = f(X_1, X_2, X_3, X_4), \quad (2)$$

де X_1 – індикатор «Рівень ресурсного забезпечення» (включає 3 показника); X_2 – індикатор «Рівень економічного розвитку» (9 показників); X_3 – індикатор «Рівень інвестиційної привабливості» (3 показника); X_4 – індикатор «Рівень підприємницької

активності» (5 показників).

Змінна Y , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції:

$$Y = f(Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5, Y_6), \quad (3)$$

де Y_1 – індикатор «Рівень демографічної ситуації» (включає 8 показників); Y_2 – індикатор «Рівень освіти» (6 показників); Y_3 – індикатор «Рівень зайнятості» (4 показника); Y_4 – індикатор «Рівень розвитку інфраструктури» (9 показників); Y_5 – індикатор «Рівень дохідності населення» (4 показника); Y_6 – індикатор «Рівень якості життя» (3 показника).

Змінна Z , що входить до G може бути розглянута у вигляді функції:

$$Z = f(Z_1, Z_2, Z_3), \quad (4)$$

де Z_1 – індикатор «Рівень стану земельних ресурсів» (включає 2 показника); Z_2 – індикатор «Рівень стану водних ресурсів» (3 показника); Z_3 – індикатор «Рівень стану атмосферного повітря» (1 показник).

Загалом розрахунки стану і розвитку сільських територій здійснюються за трьохрівневою схемою, що передбачає порівняння отриманих значень із певними нормативними (стандартизованими) параметрами соціально-економічного стану розвитку сільських територій:

1-й рівень: обчислення індивідуальних показників;

2-й рівень: побудова індексів за окремими блоками показників;

3-й рівень: побудова інтегрального індексу.

Доцільним, на наш погляд, є також порівняння із найбільшим значенням, який зафіксований у досліджуваній сукупності. Такий підхід підтримує професор А. Лісовий, який пропонує при визначенні показників та індексів розвитку сільських територій здійснювати порівняння фактичних значень вихідних даних з максимальним значенням. За таких умов формула визначення рівня розвитку сільських територій набуває вигляду [4, с. 38]:

$$I_i = \sum_{j=1}^m \frac{f_{ij}}{\max_i f_j}, \quad (5)$$

де I_i - узагальнений показник розвитку i -ої сільської території; f_{ij} - фактичний обсяг j -го часткового показника (критерію) по i -й сільській території; $\max_i f_j$ - максимальний обсяг j -го часткового показника по всіх i -х сільських територіях.

Згідно цієї формули замість значення «max» можна використовувати нормативне або стандартне значення, що забезпечить вказаний підхід.

Подальшим етапом оцінки розвитку сільських територій є нормування показників. Так, для забезпечення односпрямованості всіх показників при об'єднанні їх в інтегральну оцінку, ми пропонуємо дестимулятори перетворили у стимулятори у наступний спосіб [10]:

$$f_{cm} = \frac{1}{f_{dcm}}, \quad (6)$$

де f_{cm} – показник-стимулятор i -ої сільської території; f_{dcm} – показник-дестимулятор i -ої сільської території;

Розрахунок часткових індексів розвитку базується на формуванні прийнятих індивідуальних показників за певними індикаторами.

Так, частковий коефіцієнт розвитку сільських територій за економічним блоком досліджень матиме вигляд наступної формули:

$$I_{econ} = \sqrt[4]{X_1 \cdot X_2 \cdot X_3 \cdot X_4}, \quad (7)$$

де $I_{екон}$ – частковий коефіцієнт розвитку економічного блоку досліджень.

Частковий коефіцієнт розвитку сільських територій за соціальним блоком досліджень матиме вигляд наступної формули:

$$I_{соц} = \sqrt[6]{Y_1 \cdot Y_2 \cdot Y_3 \cdot Y_4 \cdot Y_5 \cdot Y_6}, \quad (8)$$

де $I_{соц}$ – частковий коефіцієнт розвитку соціального блоку досліджень.

Частковий коефіцієнт розвитку сільських територій за екологічним блоком досліджень матиме вигляд наступної формули:

$$I_{екол} = \sqrt[3]{Z_1 \cdot Z_2 \cdot Z_3}, \quad (9)$$

де $I_{екол}$ – частковий коефіцієнт розвитку екологічного блоку досліджень.

Таким чином, інтегрований індекс розвитку сільських територій матиме вигляд наступної формули:

$$I_{інтеграл} = \sqrt[3]{I_{екон} \cdot I_{соц} \cdot I_{екол}}, \quad (10)$$

де $I_{інтеграл}$ – загальний показник розвитку сільських територій; $I_{екон}$ – частковий коефіцієнт розвитку економічного блоку досліджень; $I_{соц}$ – частковий коефіцієнт розвитку соціального блоку досліджень; $I_{екол}$ – частковий коефіцієнт розвитку екологічного блоку досліджень

Далі наступним кроком у запропонованій методиці є процес упорядкування одиниць сукупності відповідно до отриманих балів рейтингу та їх розподіл на групи відповідно до значень рейтингів.

Виділення груп проблемних сільських територій є однією зі спроб їхньої типологізації, яка не розв'язує проблему повністю, проте з урахуванням інших наукових досліджень може стати підґрунтям для розробки рекомендаційних та прогнозних документів для розвитку сільських територій.

З цією метою ми пропонуємо у кожній досліджуваній сукупності сільських територій виділити п'ять груп із визначенням типу поведінкової характеристики (табл. 1).

Таблиця 1. Типологізація сільських територій за рівнем розвитку

№ з/п	Межі групи за розміром бального рейтингу	Характеристика групи за рівнем розвитку
1	0,000-0,200	Критичний
2	0,201-0,400	Загрозливий
3	0,401-0,600	Задовільний
4	0,601-0,800	Оптимальний
5	0,801-1,000	Найкращий

Джерело: [9]

Запропонована методологія оцінки стану сільських територій має інтегральний характер та забезпечить комплексний аналіз їх розвитку: виявлення та доведення сталого взаємозв'язку між темпами економічного зростання, рівнем розвитку соціуму та належним станом природокористування.

Комплексна оцінка розвитку сільських територій передбачає визначення інтегрального індексу. Основою для його розрахунку є сукупність часткових коефіцієнтів розвитку сільських територій за трьома блоками дослідження: економічного, соціального та екологічного. Таким чином, запропонована нами методологія вивчення розвитку сільських територій передбачає реалізацію другого та третього рівнів оцінювання.

Визначений інтегральний індекс свідчатиме про рівень розвитку економічної складової сільських територій у вигляді співвідношення фактичного становища до

найкращого рівня у досліджуваній сукупності. Результати розрахунків представлені у табл. 2.

Таблиця 2. Розрахунок інтегрального індексу розвитку сільських територій за економічним блоком

Позначення індексу	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	$X_{\text{ср}}$
I_{X1}	0,343	0,343	0,343	0,350	0,344	0,344	0,345
I_{X2}	0,412	0,445	0,436	0,496	0,485	0,495	0,468
I_{X3}	0,120	0,100	0,111	0,134	0,152	0,169	0,134
I_{X4}	0,614	0,651	0,673	0,631	0,618	0,624	0,637
$I_{\text{екон}}$	0,320	0,315	0,325	0,348	0,354	0,366	0,343

Джерело: розрахунки авторів

Таким чином, $I_{\text{екон}}$ у середньому за період 2013-2018 роки складає 0,343, що свідчить про середній рівень економічної складової розвитку сільських територій. Розглядаючи його у динаміці, можемо спостерігати поступове зростання значення індексу, який у 2018 році дорівнював 0,366. Найбільш негативно на загальний результат впливають показники таких індикаторів як «рівень ресурсного забезпечення (X_1)» – 0,344 та «рівень інвестиційної привабливості (X_3)» – 0,169 (рис. 1).

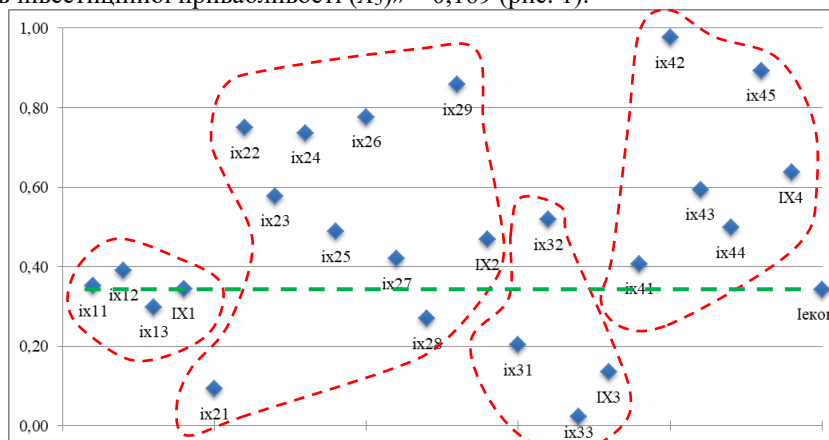

Рис. 1. Схема поведінки індексу $I_{\text{екон}}$ та його компонентів у розвитку сільських територій за економічною складовою

Джерело: розрахунки авторів

Що стосується соціального блоку, то $I_{\text{соц}}$ у середньому за період 2013-2018 роки складає 0,559, що теж свідчить про середній рівень соціальної складової розвитку сільських територій. Результати розрахунків представлені у табл. 3.

Таблиця 3. Розрахунок інтегрального індексу розвитку сільських територій за соціальним блоком

Позначення індексу	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	$Y_{\text{ср}}$
I_{Y1}	0,749	0,757	0,737	0,713	0,714	0,672	0,725
I_{Y2}	0,622	0,511	0,449	0,450	0,484	0,519	0,530
I_{Y3}	0,760	0,655	0,601	0,572	0,601	0,659	0,644
I_{Y4}	0,655	0,655	0,655	0,655	0,655	0,655	0,655
I_{Y5}	0,220	0,221	0,267	0,287	0,412	0,504	0,325
I_{Y6}	0,559	0,567	0,575	0,581	0,588	0,594	0,577
$I_{\text{соц}}$	0,553	0,524	0,521	0,521	0,566	0,597	0,559

Джерело: розрахунки авторів

Розглядаючи його у динаміці, можемо спостерігати поступове зростання значення індексу, який у 2018 році дорівнював 0,597. Підвищення відбулося починаючи з 2014 року, хоча у 2013 році значення індексу було на рівні 0,523. Найбільш негативно на загальний результат впливають показники таких індикаторів як «рівень освіти (Y_2)» – 0,519 та «Рівень дохідності населення (Y_5)» – 0,504 (рис. 2).

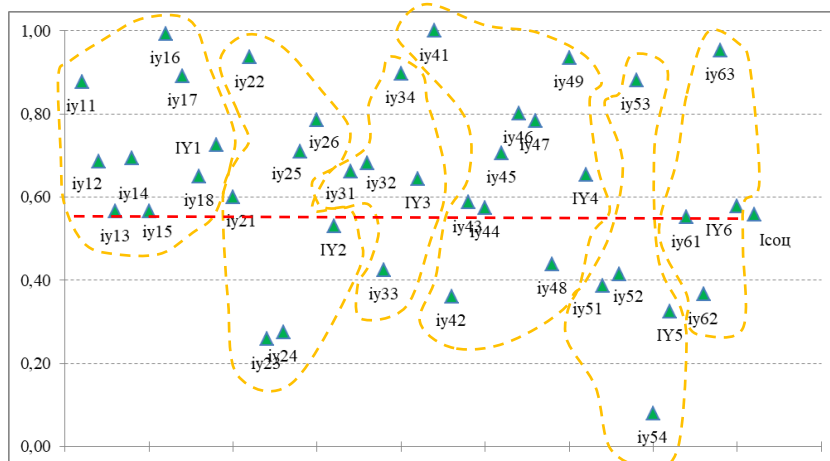

Рис. 2. Схема поведінки індексу $I_{соц}$ та його компонентів у розвитку сільських територій за соціальною складовою

Джерело: розрахунки авторів

Дослідження також вказують на те, що $I_{екол}$ у середньому за період 2013–2018 роки складає 0,337, що свідчить про низький рівень екологічної складової розвитку сільських територій. Результати розрахунків представлені у табл. 4.

Таблиця 4. Розрахунок інтегрального індексу розвитку сільських територій за екологічним блоком

Позначення індексу	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	$Z_{сеп}$
I_{z1}	0,688	0,688	0,688	0,688	0,688	0,688	0,688
I_{z2}	0,227	0,223	0,201	0,202	0,167	0,172	0,200
I_{z3}	0,182	0,333	0,333	0,286	0,250	0,286	0,278
$I_{екол}$	0,305	0,371	0,358	0,341	0,306	0,323	0,337

Джерело: розрахунки авторів

Розглядаючи його у динаміці, можемо спостерігати поступове зростання значення індексу, який зріс з 0,305 у 2013 році до 0,323 у 2018 році, хоча у 2014 та 2015 році спостерігалися його найвищі величини – 0,371 та 0,358. Найбільш негативно на загальний результат впливають показники таких індикаторів як «рівень стану водних ресурсів (Z_2)» – 0,172 (рис. 3).

Поряд із визначенням значень кожного показника для одиниці досліджуваної сукупності на різних рівнях управління величина розрахованих інтегральних показників дає можливість визначити рейтинг сільських територій України за рівнем розвитку та з'ясувати можливі причини відхилень в межах того чи іншого регіону держави.

Для кожного рівня управління розвитком сільських територій прийняття рішень та

застосування важелів має своє значення, повноваження і сферу застосування, дієвість яких залежить також від проведеної оцінки. Узагальненою характеристикою такого розвитку буде свідчити інтегральний індекс, який враховуватиме часткові коефіцієнти за економічним, соціальним та екологічним блоками.

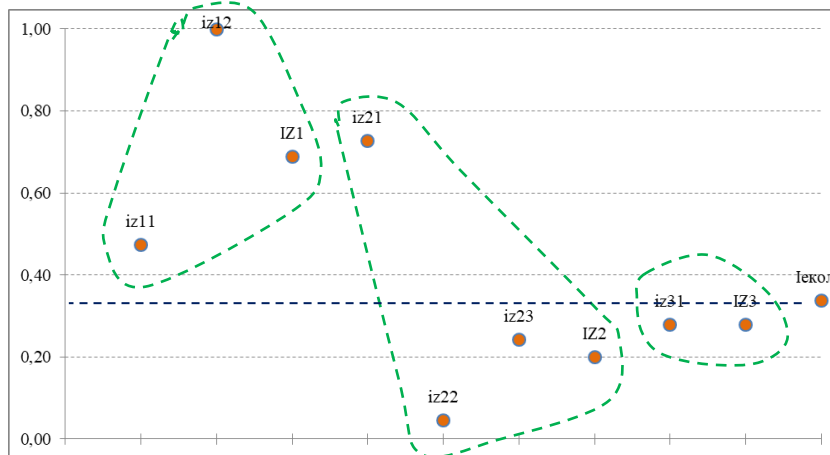

Рис. 3. Схема поведінки індексу $I_{еколог}$ та його компонентів у розвитку сільських територій за екологічною складовою

Джерело: розрахунки авторів

Дотримуючись обраних методологічних підходів, кожному із часткових коефіцієнтів розвитку сільських територій присвоєно пропорційну роль у формуванні інтегрального індексу.

Розрахунки засвідчили, що за досліджуваний період значення $I_{интеграл}$ склало 0,401, що відповідає 3 типу розвитку (задовільний) (табл. 5).

Таблиця 5. Розрахунок інтегрального індексу розвитку сільських територій

Позначення індексу	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	$I_{сеп}$
$I_{еколог}$	0,320	0,315	0,325	0,348	0,354	0,366	0,343
$I_{соц}$	0,553	0,524	0,521	0,521	0,566	0,597	0,559
$I_{еколог}$	0,305	0,371	0,358	0,341	0,306	0,323	0,337
$I_{интеграл}$	0,378	0,394	0,393	0,396	0,394	0,413	0,401

Джерело: розрахунки авторів

Попри це, у динаміці цей індекс характеризується незначною позитивною тенденцією до зростання. Так, протягом 2013-2018 років він зріс з 0,378 до 0,413 (тобто на 9,2 в.п.). Подібна ситуація спостерігається і за багатокомпонентними індексами за блоками досліджень.

Ми відобразили існуючу ситуацію із рівнем розвитку сільських територій графічно (рис. 4), за яким можна прослідкувати поведінку інтегрального індексу та його компонентів.

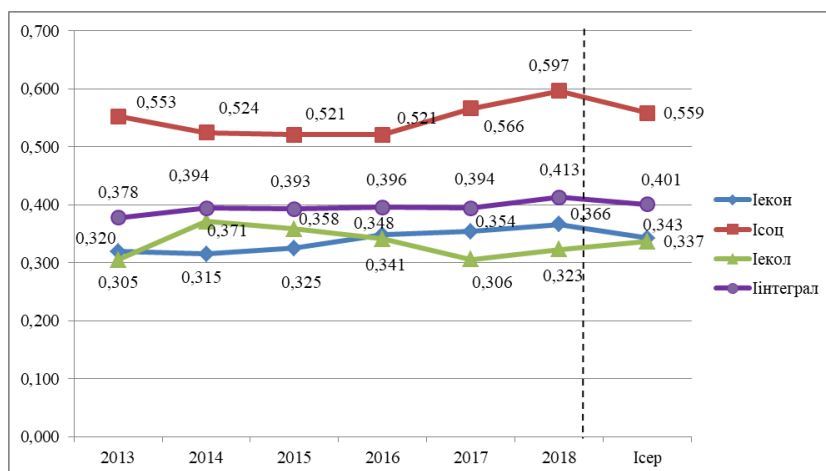

Рис. 4. Схема поведінки інтегрального індексу та його компонентів розвитку сільських територій

Джерело: розрахунки авторів

Таким чином, проведене комплексне дослідження стану і розвитку сільських територій на основі багатокомпонентної оцінки економічних, соціальних та екологічних параметрів засвідчив про наявні проблеми їх функціонування.

Висновки та перспективи. Встановлено особливості функціонування сільських територій за інтегральним індексом соціально-економічного розвитку й кожною його складовою (економічною, соціальною, екологічною), що дало змогу виявити залежність поведінки факторних і просторових ознак на національний вимір результативної ознаки. За розрахунками, протягом досліджуваного періоду значення $I_{\text{інтеграл}}$ дорівнювало 0,401, у тому числі за блоками дослідження: 0,343 ($I_{\text{екон}}$), 0,559 ($I_{\text{соц}}$) та 0,337 ($I_{\text{екол}}$). Це свідчить про диспропорції у функціонуванні кожної складової та необхідність виділення найбільш вагомих напрямів регулювання розвитку сільських територій.

На основі системи індикативного оцінювання запропоновано механізм формування типологізації сільських територій за рівнем їх розвитку шляхом ранжування поведінкової характеристики індексів за п'ятьма групами (згідно зі значеннями індексів від 0 до 1 з рівномірною градацією у 0,2). Кожній групі присвоєно відповідний тип розвитку: 1 – критичний, 2 – загрозливий, 3 – задовільний, 4 – оптимальний, 5 – найкращий.

Отримані результати дослідження є підґрунтям для визначення пріоритетності вирішення проблемних питань функціонування сільських територій та розроблення організаційно-економічного механізму регулювання їх збалансованого розвитку. Це в комплексі потребує вирішення ряду політичних, правових та соціально-економічних питань, чільне місце серед яких займає вплив інституційного середовища на процеси у сільських територіях.

Список використаних джерел

1. Барановський М.О. Проблеми ідентифікації та оцінки рівня депресивності аграрних територій України. *Український географічний журнал*. 2008. №3. С. 44-51.
2. Іванюта В.Ф. Методологія досліджень розвитку аграрного виробництва. *Агросвіт*. 2008. № 11. С. 18–20.
3. Ксьонжик І. В. Методи, показники, критерії та індикатори визначення рівня соціально-

економічного розвитку сільських територій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 8, Ч. 2. С. 48-54.

4. Лісовий А. Визначення депресивних сільських територій на рівні адміністративних районів України. *Економіка України*. 2008. № 9. С. 38-45.

5. Орхівський П. Введення в теорію еволюції сільських територій. Омськ : Міське управління, 1996. 286 с.

6. Павлов О. Концептуальні засади державної політики розвитку сільських територій. Український центр політичного менеджменту. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=490>.

7. Попова О.Л. Система індикаторів сталого сільського розвитку. *Статистика України*. 2010. № 4. С. 61-65.

8. Ротштейн О. П., Ракитянська Г. Б. Діагностика на базі нечітких відношень в умовах невизначеності. Вінниця: Універсум, 2006. 276 с.

9. Сава А.П. Регулювання розвитку сільських територій: монографія. Тернопіль : Крок, 2018. 367 с

10. Сасенко М.Г., Сава А.П. Розвиток сільських територій і формування їх трудового потенціалу: демографічні, освітньо-фахові і соціально-інфраструктурні чинники : монографія. Тернопіль : Крок, 2014. 365 с.

11. Унгурян В. Я. До питання оцінювання рівня розвитку сільських територій України. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2011. № 39. С. 101-105.

*Дата надходження статті до редакції : 19.03.2020
1 рецензування 01.04.2020 Прийняття в друк: 15.06.2020*

Sava A.P.

*Dr.Sc. (in Economics), Senior Research Fellow
Ternopil state agricultural experimental station
of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS, Ternopil, Ukraine
E-mail: andriy_sava@ukr.net*

Valerii V.Yu.

*Doctor of Economics, Professor, Department of Accounting
University of the State Fiscal Service of Ukraine
Irpın, Ukraine
E-mail: villin2015@gmail.com*

Rozdymakha S.M.

*Postgraduate Student
NSC «Institute of Agrarian Economics» of NAAS
Kyiv, Ukraine*

METHODOLOGICAL AND EMPIRICALLY PRINCIPLES OF ASSESSING THE LEVEL OF BALANCED RURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract

The aim of the study is to substantiate the methodological tools for the integral assessment of rural development in terms of economic, social and environmental components and to determine the level of development of rural areas.

For this purpose, the author has analyzed the existing methodological approaches to the study of socio-economic processes in rural areas; grounded scientific methods and formed a system of criteria, indicators and indicators for assessing rural development.

Assessment of the state of rural areas structurally involves the analysis of its organizational formation, the development of entrepreneurship as an economic basis, social infrastructure facilities, rational use of natural

resources. A comprehensive assessment of the state and rural development has been carried out, it will ensure the identification and delivery of a stable relationship between the rates of economic growth, the level of development of society and the proper state of environmental management. On the basis of this, an effective mechanism for the implementation of management decisions to achieve the specified development parameters is proposed.

Keywords: research methodology, assessment, integral index, rural areas, balanced development.

References

1. Baranovskyy, M. O. (2008). Problemy identyfikatsiyi ta otsinky rivnya depresyvnosti ahrarnykh terytoriy Ukrainy [Problems of identification and assessment of the level of depression in the agricultural areas of Ukraine]. *Ukrayinskyy heohrafichnyy zhurnal*, 3, 44-51.
2. Ivanyuta, V. F. (2008). Metodolohiya doslidzhen rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva [Research methodology for the development of agricultural production]. *Ahrosvit*, 11, 18-20.
3. Ksonzhyk, I. V. (2014). Metody, pokaznyky, kryteriyi ta indykatory vyznachennya rivnya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytoriy [Methods, indicators, criteria and indicators for determining the level of socio-economic development of rural area]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky*, 8, 48-54.
4. Lisovyy, A. (2008). Vyznachennya depresyvnnykh silskykh terytoriy na rivni administratyvnykh rayoniv Ukrainy [Definition of depressed rural areas at the level of administrative districts of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 9, 38-45.
5. Orikhivskyy, P. (1996). *Vvedennya v teoriyu evolyutsiyi silskykh terytoriy* [Introduction to the theory of evolution of rural areas]. Omsk : Miske upravlinnya.
6. Pavlov, O. Kontseptualni zasady derzhavnoyi polityky rozvytku silskykh terytoriy [Conceptual principles of state policy of rural development]. *Ukrayinskyy tsentr politychnoho menedzhmentu*. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=490>.
7. Popova, O. L. (2010). Systema indykatoriv staloho sil's'koho rozvytku [System of indicators of sustainable rural development]. *Statystyka Ukrainy*, 4, 61-65.
8. Rotshteyn, O. P. & Rakytyanska, H. B. (2006). *Diahnostyka na bazi nechitkykh vidnoshen v umovakh nevyznachenosti* [Diagnosis on the basis of fuzzy relations in conditions of uncertainty]. Vinnytsya : Universum.
9. Sava, A. P. (2018). *Rehulyuvannya rozvytku silskykh terytoriy* [Regulation of rural development]. Ternopil : Krok.
10. Sajenko, M.G., & Sava, A.P. (2014). *Rozvytok sil's'kykh terytoriy i formuvannja i'h trudovogo potencialu: demografichni, osvith'o-fahovi i social'no-infrastrukturni chynnyky : monografija* [Development of rural areas and the formation of their labor potential: demographic, educational, professional and socio-infrastructural factors: monograph]. Ternopil : Krok.
11. Unhuryan, V. Ya. (2011). Do pytannya otsinyuvannya rivnya rozvytku silskykh terytoriy Ukrainy [On the issue of assessing the level of development of rural areas of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohiy*, 39, 101-105.

Received: 03/19/2020

1st Revision: 04/01/2020 Accepted: 06/15/2020